

геославістичну тему в Росії, разом з тим породив і запеклу ворожнечу проти українства і напади на його з двох боків. Серед неославістичного братання чудово порозумілися „істинно-руські“ та „істинно-польські“ люди і заходились з короткими гужами коло „меншого брата“, України. Москвофили вкупі і влюбі з вшехполяками в Галиччю, народові демократи з октябристами в Росії—такі були спілвники в минулому році проти українства. Там обопільна допомога на виборах, тут шібіс вібіс, плече з плечем в газетних та устних нападках на українців. Патріоти з обох таборів занюхали зраду (бо ж українці не поїхали в Прагу на славянське „комедійне дійство“, не поїхали вдруге в Чернігів на „істинно-руський“ археологічний з'їзд), і дорікають на венкі голоси якимись міфичними грішми з Берліну, дарма, що ніхто ніяких фактів що до цього не може подати. Зате з такої ситуації користуються завордонні „істинно-руські“ і жебрають тепер далеко сміливіше, ніж взагалі останніми часами, коли пам'ять про мільйонову жертву на банк—правда, розкратена в Галиччю благородними патріотами—ще свіжа була.

І не тільки на неославістичних святах та зібраннях, та з'їздах чуно українофобські промови. — дунють вони й по „храмах науки“ (в київському університеті забалотировано професора М. Грушевського), а українські кафедри (в Харківській та Одесі) в минулому році всемогутній лизень злизав потихеньку та помаленьку, але так радикально, що й познаки од їх ніякої не стало. За те в Києві засновано „Клубъ руских націоналістів“ з д. Савенком на чолі і клуб цей боротьбу з українством має за свою святу місію. Обіцяв він на початку своєї діяльності „культурними ередствами“ боротись, та поки що від Савенкової „культури“ дуже вже „сыскомъ“ та доносимами одгонить, та певне й далі те ж саме буде.

Мабуть заохочений неославістичним єднанням та блоком кола польського з октябристами, задумав те ж і єп. Євлогій свій блок з студентами-холмщачами на ґрунті „реальних потреб“ Холмщини. Правда, з тих реальних потреб завадто вже мизерні він познаходив і повитягав і медзечи спокусить ними студентів. В усякому разі коли б на цю неприпадну припаду і вловились юнаки з Холмщини, то блок і кількох днів не вдержаться: або вогонь воду на пару поверне, або вода вогонь загасить, а дном їм разом не жаротити. Так більше, що становище на Холмщині тепер таке напружене, так слабо стоїть справа з її виділом з Польщі, що не блоки з ворогами народної справи, а завзята боротьба повинна бути на черзі. Дрібненькими послугами, якими надить до себе студентів єп. Євлогій, становища того не поправити, а заплямити близьким суцідством з головою „союза рускаго народа“ на Холмщині можна себе навика так, що й не змити тієї плями ніколи.

З інших подій українського життя за минулий рік треба зазначити блискуче святкування 25-літнього ювілею славної артистки нашої М. К. Заньковецької. Ювілей її був великим громадським святом, бо український артист не тільки артист, а й громадський діяч та працівник на ниві національного нашого відродження. Та ще такий артист, як М. Заньковецька, вогневий талант якої протягом 25 років запалював байдужі серця і кликав їх на працю для добра рідного краю.

Невблагана смерть минулого року вирвала у нас ученого-громадянина Володимира Антоновича, за яким стоїть блискуче минуле, коли він сміливо порвав з панськими традиціями й пішов тернистим шляхом українського діяча.

Не помиливало тяжке лихо і ще одного з найвизначніших діячів наших, Ів. Франка: живий тілом, він проте мусів через тяжку слабкість зійти з того поля, на якому першим стояв цілих 35 років. З менших, а все ж користних працівників не стало Настасії Грінченківни та Павла Варвинського.

Такі сліди покинув по собі сірий і безкольорний рік в українському житті. Не багатий він був на відрадні події, тихо пленталося життя наше вузенькими стежками,—але все таки воно вперед шло, виявляючись найбільше в тому просвітньо-культурному рухові, до якого зводяться тепер всі наші здобутки на національному полі.

Сергій Єфремов.

Культурно-просвітний рух на Україні року 1908.

Сірий та безкольорний рік 1908-й має проте одну заслугу в українському житті. Протягом його, не вважаючи на дуже лихі взагалі обставини політичного та громадського життя, все таки йшла та культурно-просвітна робота, що становить ґрунт нашого національного відродження в майбутності. Не багатий на визначні по-

дії, 1908-й рік проте не такий уже бідний був на внутрішній зміст, що може не виявився зараз, але згодом повинен дати певні наслідки та здобутки і в громадському житті на Україні.

До таких фактів з нашого життя належить насамперед справа з пам'ятником Шевченка, що вперше в минулому році стала вже на твердий практичний ґрунт, вишовши нарешті з сфери платонічних бажань та безплідних розмов. Силами самого громадянства та заходами його через українську пресу й устну агітацію розпочато збирання жертв, яких прибуло щось коло 25.000 карб. Коли звязати на те, що це був перший рік активної роботи, коли додати до цього, що жертви збирались взагалі малими вкладками, то ця сума не така вже й мала і вона служить запорукою, що при енергичних заходах можна зібрати суму на достойний Шевченка пам'ятник і що українському громадянству треба як найенергичніше заходитись коло цієї справи. Кажемо—громадянству, бо ті громадські інституції (особливо київська дума), у яких в руках лежить справа, не виявляють досить моторності і на них самих без енергичної допомоги громадянства справа залежить дуже довго.

Так само цілком од громадської допомоги залежить більш чи менш інтенсивна діяльність наших „Просвіт“. З них найдіяльнішою виявила себе й цього року київська „Просвіта“, видавши більш десятка популярних книжок, упорядивши систематичні читання, лекції й вистави в Києві та по його околицях, зібравши досить значну бібліотеку, на жаль, поки що через незалежні причини недоступну самим членам товариства. З інших „Просвіт“ лекційною роботою виявила себе одеська та почасти катеринославська; кам'янецька захоплена була справою з націоналізацією народних шкіл на Поділлі,—справою, що скінчилась нещасливо теж через незалежні обставини. З інших „Просвіт“ одні не виявляли діяльності через сторонні перешкоди (чернігівська), інші (житомирська, бакинська, то що) певне через брак на місцях робітників та матеріальних засобів. В усякому разі громадянство наше повинно звернути на „Просвіти“ як найбільшу увагу і допомагати їм, щоб вони хоч частково, в межах теперішніх обставин справляли свої культурно-просвітні завдання.

Поважну наукову роботу справляло Київське Наукове Товариство. Цілий ряд публичних наукових засідань, що притягали часом багато слухачів, наукові лекції, на жаль спорадичні, і нарешті два томи „Записок Наукового Товариства“—такий був актив цієї молоді інституції, в обставинах нашого життя дуже користний, як єдиного на Україні російській огнища, де може знайти собі захист українська наука.

Потреба громадського єднання в минулому році виявилась заснованням клубів, що мають широкі завдання громадського характеру. З них деякі вже цілком організувались, як напр. у Києві; по інших же місцях коло них захожуються місцеві діячі. За сучасних обставин такі інституції можуть справляти чималу громадську роль, ставши початком організування українського громадянства коло певних осередків, стягуючи до них готові українські сили й підготовляючи нові з тих елементів, що стихійно горнуть до українства, але ще не пристали до якоїсь активної роботи. Коли справу поставити добре, то такі інституції можуть в розвиткові українства зробитись помітним творчим фактором.

Вага всяких просвітньо-культурних заходів не виявляється, цевна річ, зараз, скоро вони розпочалися. Їх вплив ростягається на довгий час і наслідки стають видними часто тільки згодом. Отже це треба прикласти й до тих подій з культурно-просвітнього руху, які ми тут зазначили. Безперечно вони говорять про те, що українство, хоч і дуже помалу та поприши, розростається проте і захоплює ширші круги. Особливо це видно стає, коли порівняти теперішнє українське життя з недавнім ще минулим, коли все українство складалось з невеличких гуртків та окремих осіб, розкиданих по широких просторах цілої України, ізольованих і через те безсилах. Тепер єсть уже українське громадянство, мале ще й молоде, але воно єсть, гуртується—і воно повинно всі свої справи взяти у власні руки. За нас ніхто инший робити не буде, нема на кого скинути нам роботу, ми самі і тільки ми повинні піклуватись, щоб наші справи розвивались. І пам'ятник Шевченкові, і „Просвіти“, і всі інші наші заходи лежать тільки на нас і од нас залежатиме їхня доля.

Минулий рік показав, що громадянство наше може працювати коло своїх справ. Треба тільки, щоб воно працювало більше та енергичніше і тоді й наслідки будуть кращі, ніж були року 1908-го

Ромул.